

FREUDS BREVE

En anmeldelse af:

Sigmund Freud, Anna Freud: Briefwechsel 1904-1938.

Herausgegeben von Ingeborg Meyer-Palmedo.

680 sider. S. Fischer Verlag, 2006.

Sigmund Freud, Minna Bernays: Briefwechsel 1882-1938.

Herausgegeben von Albrecht Hitschmüller.

400 sider. Edition Diskord, 2005.

Sigmund Freud, Sándor Ferenczi: Briefwechsel 1908-1933.

Herausgegeben von Ernst Falzeder und Eva Brabrant.

Seks bind, 1563 sider. Böhlau Verlag 1993-2005.

Sigmund Freud, Max Eitingon: Briefwechsel 1906-1939. Herausgegeben von Michael Schröter. To bind, 1049 sider. Edition Diskord 2004.

Christian Braad Thomsen

I 150-året for Sigmund Freuds fødsel er der kommet en række nye brevsamlinger af en af de sidste store udøvere af brevskrivningens døende kunst. Der foreligger efterhånden ca. 8000 bogsider med Freuds korrespondance til kollegaer, familie og venner, hvilket er mere, end hans *Gesammelte Werke* fylder. Når man dertil lægger, at Freud jo det meste af sit liv havde ni analysetimer dagligt og en stor familie at passe, står man over for en arbejdskapacitet af en helt ubegribelig størrelse. Freud forstod det næppe heller selv, men i et brev til kollegaen Karl Abraham skriver han ironisk:

»Oven på psykoanalysen må jeg komme til kræfter via arbejdet, ellers holder jeg det ikke ud.«

De generationer, for hvem sms og e-mail er en naturlig kommunikationsform, og for hvem »håndholdt« henviser til filmkameraet og ikke til fylde-

Christian Braad Thomsen er forfatter og filminstruktør. Han har bl.a. skrevet Freudbiografien *Sigi Erobreren* samt udgivet et to-binds-udvalg af Freuds breve. Han har desuden instrueret flere psykoanalytisk inspirerede film, deriblandt *Smertens børn* og *Hvor mindets blomster gror*.

pennen, kender næppe til det vederkvægende ved at sende og modtage et langt håndskrevet brev. De nye teknikker er hurtigere og mere effektive, og i dag kan det virke helt absurd, at Freuds kollega Max Eitingon indleder et brev med at undskylde, at han på grund af tidspres må skrive på maskine og ikke i hånden. Men dengang vidste de, at den opnåede effektivitet risikerer at ske på bekostning af de følelser, der er en væsentlig drivkraft bag brevskrivningen: de kræver nemlig langsomhed og koncentration for at komme til deres ret.

Blandt psykoanalytikere kan det dog også være ufrivilligt afslørende at kommunikere i håndskrift. Da en anden kollega, Ludwig Binswanger, skriver et brev, som Freud har svært ved at læse, får han om ikke læst, så dog påskrevet: Freud finder ikke bare håndskriften »afskyelig«, men også »skizofrent afvisende«, og den »udvider Deres ellers så korrekte og retlinede væsen med en negativ side«. (2.10.1910). Men Binswanger er ikke psykoanalytiker for ingenting: når Freud ikke kan læse hans håndskrift, kan det lige så vel tyde på modvilje fra Freuds side. Så da Freud mange breve senere ikke længere har problemer med håndskriften, tager Binswanger en udsøgt høflig hævn:

»At De kunne læse mit brev uden vanskeligheder var mig en særlig glæde, for det viser, at De har opgivet nogle modstande imod mig. Jeg har altid oplevet, hos både min kone og andre kvinder, der har stået mig nær, at de fra første færd sagtens kunne læse min skrift. Jeg har altid ment, at det bare kræver en god overføring for at kunne læse skriften.«
(29.6.1912)

Man behøver ikke at være psykoanalytiker for at studse over, at Freud her indskrives i en feminin, dvs. homoseksuel sammenhæng. Men sådan kan breve bruges til så meget. Freud skal f.eks. på et tidspunkt mægle i en strid mellem sin kollega Sandor Rado og redaktøren af det internationale psykoanalytiske tidsskrift, som har afvist en artikel af Rado. Et højdepunkt i denne strid er, da Rado henstiller til redaktøren, at han for fremtiden skriver sine breve på en noget blødere papirtype, så de i det mindste kan bruges til »hygiejniske formål« (refereret af Freud i brev til Max Eitingon 27.3.1929). En så høflig uforskammethed vil være vanskelig at overføre til e-mail.

De nye brevsamlinger omfatter Freuds korrespondance med datteren Anna, svigerinden Minna Bernays samt Max Eitingon og Ludwig Binswanger. Desuden er udgivelsen af den seks bind store korrespondance med Sandor Ferenczi langt om længe afsluttet. Det er naturligt, at de fleste af brevene – også dem til kollegaerne – fortrinsvis tegner et billede af mennesket Freud som et supplement til den forsker, vi kender fra hans værker, og i det følgende vil jeg da også fremdrage nogle brikker til dette personlige billede.

Anna Freud

Brevene mellem Freud og Anna har været ventet med særlig spænding, fordi det jo vakte forargelse blandt Freuds kollegaer, at han tog sin datter i psykoanalyse, fra hun var 22 år og fire år frem. Skønt han betegnede processen som en læreanalyse, kommer man jo ikke uden om, at en psykoanalyse naturligvis må beskæftige sig udførligt med far-datter-forholdet, og til det formål er faderen næppe den mest objektive analytiker. Jeg gætter på, at når Freud ikke overlod den sag til andre, skyldes det den reserverthed og blufærdighed, som også præger hans korrespondance med kollegaerne: de stod i kø for at komme tættere på ham, men han var normalt høfligt afvisende, når nogen spurgte til hans intime følelsesliv. Det kom ikke andre ved, og derfor kunne han naturligvis heller ikke acceptere, at hans højtelskede datter kom i analyse hos andre.

Det forbavsende er, at brevene intet indeholder om Annas analyse, som udelukkende har fundet sted mundtligt og aldrig kommenteres skriftligt. Derimod vidner de om en faderbinding, som Freud bestemt ikke er glad for, og som han tidligt forsøger at modarbejde. Da Anna er 17 år, skriver Freud til hende, at han håber, det vil gøre hende godt at være væk fra forældrene på ferie, skønt hun faktisk har det forfærdeligt uden sin far:

»Vi håber at mærke forandringerne derved, at du ikke mere trækker dig asketisk tilbage fra de adspredelser, der hører din alder til, men at du gerne vil det, som bringer andre piger fornøjelse. Der er plads nok til alvorlige interesser. Men hvis man er for ærgerrig, for ømfindtlig og vil forblive fremmed for et stykke af livet og sin egen natur, så bliver man også forstyrret i det, som man gerne vil kaste sig over.«

Omvendt nærer Freud også en faderlig bekymring for, om Anna for tidligt skal kaste sig ud i »sin egen natur«. Da hun som 18-årig skal besøge hans kollega Ernest Jones i London, advarer han:

»Jeg ved fra de bedste kilder, at Jones har alvorlige hensigter om at erobre dig. Det er vel første gang i dit unge liv; og jeg tænker ikke på at berøve dig den frihed, som begge dine ældre søskende har nydt. Men det har føjet sig sådan, at du har levet endnu mere intimt sammen med os, end de har, og jeg nærer det håb, at det vil være vanskeligere for dig end for dem at træffe en afgørelse om dit liv uden først at være sikker på vores (eller i hvert fald min) godkendelse.« (16.7.1914)

Senere skriver Freud, at Anna må undgå at være alene med Jones, og tilføjer, at han sådan set er glad for, at Anna nu har mulighed for at erfare, at mænd skal man passe lidt på:

»Det er ting, som man må lære, og som man ikke skal undvige. Dr. Jones har brug for en kone som beskyttelse mod de farer, som en læge er udsat for.« (22.7.1914)

Dermed hentyder Freud til, at når hans kollegaer var ude for, at en smuk kvinde lå på analysesofaen og kom med de mest intime betoelse, forvekslede de ofte sofaen med en dobbeltseng. Freud var den eneste, der holdt sin sti ren, skønt han havde to af Europas mest feterede kvinder blandt sine patienter, forfatteren Lou Andreas-Salomé og prinsesse Marie Bonaparte. I et brev til prinsessen formulerede han sit princip, der samtidig kan stå som et motto for psykoanalysen:

»Psykoanalysen frisætter drifterne – og gør os i stand til at beherske dem.«

Jeg gætter på, at den, der satte Freuds driftsbeherskelse på den vanskeligste prøve, var tidens store *femme fatale*, Lou Andreas-Salomé. Da hun opsøger Freud, kalder han hende over for Ferenczi »et fruentimmer af farlig intelligens« (31.10.1912), og siden understreger han for en sikkerheds skyld, at hendes interesse for psykoanalysen er af rent intellektuel natur, men så tilføjer han: » – også selv om alle spor hos hende fører ind i løvens hule og ingen ud igen« (20.3.1913). Dette er en henvisning til Æsops fabel om ræven, der svarer den syge løve i hulen: »Jeg kom gerne indenfor, hvis jeg ikke havde set, at så mange spor fører ind, men ingen fører ud igen.«

Freud formår at overføre sin fascination af Lou Andreas-Salomé til et hjerteligt far-datter-forhold, og hans egne lidenskaber forløses i videnskaben. Under arbejdet med et af sine hovedværker, *Totem og Tabu*, erfarer han, at forskningen netop griber ham som en kvinde:

»Nu og da har jeg det, som om jeg bare ville indlede en lille affære, og opdager så i min alder, at jeg må gifte mig med en ny kvinde.« (brev til Ferenczi 30.11.1911)

Skønt Freud støtter Anna i ikke at binde sig for tidligt til nogen mand, er han konstant foruroliget over hendes alt for store evne til sublimering, og Jones benytter lejligheden til at bore i Freuds sår, idet han bemærker, at Anna har en smuk karakter og bestemt vil udvikle sig til en bemærkelsesværdig kvinde »forudsat at hun ikke tager skade af sin seksualfortrængning.« (27.7.1914). Sådan kan psykoanalytikere igen og igen udtrykke uforskammeder i de mest høflige vendinger.

Til Max Eitingon skriver Freud, at »Anna har en forståelig tørst efter kvindevenskaber« og udstøder samtidig et hjertesuk over, om hun dog ikke snart »kunne finde en grund til at udskifte bindingen til sin gamle far med noget mere varigt.« (11.9.1921). Dette varige etableres, da Anna i 1927

bliver venner med og siden flytter sammen med en fraskilt kvinde, Dorothy Burlingham, der har to børn. Det fremgår ikke af brevene, om deres forhold var lesbisk, men jeg gætter på, at det i så fald fortsat var en sublimeret seksualitet. I et brev til Ferenczi udtrykker Freud en vis bekymring for, om en ugift kvinde som Anna vil få problemer med at fungere som psykoanalytiker – og kan naturligvis ikke vide, at Anna løser problemet ved at blive børneanalytiker:

»Anna udvikler sig analytisk meget godt og selvstændigt. Men om hendes virginal indstilling altid vil forliges lige godt med de andre analytikers ofte anstødelige realitet, det kan man jo have sin bekymrede tvivl om.« (23.10.1927)

Da Anna fyldte 25 år, sender Freud hende en meget smuk hilsen, hvor han på særlig vis knytter hende sammen med psykoanalysen:

»Gaverne må vente, følelserne kan ikke. Hos dig ser jeg nu, hvor gammel jeg er, thi du er lige så gammel som psykoanalysen. I har begge voldt mig bekymringer, men i grunden forventer jeg mere glæde af dig end af den. Og du vil sikkert også gerne love mig ikke at plage mig 9 timer om dagen.« (6.12.1920)

En særlig glæde har det sikkert været for Freud, at Anna på hans 80-års fødselsdag overrækker ham sin bog, *Jeg'et og forsvarsmekanismerne*, som hun forsyner med en tilegnelse, der røber, at hun naturligvis har indsigt i sit eget behov for sublimering:

»Bogskrivning som det bedste forsvarsmiddel mod alle farer indefra og udefra.«

Minna Bernays

Brevene mellem Freud og hans svigerinde Minna Bernays har endnu mere familiekarakter end Anna-brevene. Minna og Freuds kone Martha var hinandens nærmeste fortrolige. De boede sammen ved Hamburg indtil Marthas ægteskab med Freud, og da Minnas forlovede døde af tuberkulose, flyttede hun på Marthas initiativ ind hos familien Freud. Minna giftede sig aldrig, levede en stor del af sit liv i bøgernes verden og blev en skattet litterær samtalepartner for Freud. Sladderagtige tunger har funderet over, at når Freud ved flere lejligheder tog på ferierejser med Minna, dækkede det nok over et illegitimt erotisk forhold, men det er der intet som helst belæg for i brevene. De udviklede et nært og fortroligt søskendeforhold, som altid var høvisk i dette ords bedste betydning. Freud underskrev sig ofte som »Din bror Sig-

mund«, mens Minna sluttede sine breve til Freud med et »sei gegrüsst und sei geküsst«, nogle gange forkortet til »gruss und kuss«. Hun tiltaler ham i brevene »Mein geliebter Sigi«, – men skam få den, der tænker ilde herom. Det kæreste i Minna-brevene er næsten, når Martha en gang imellem vedlægger en hilsen, f.eks. denne reaktion, da Freud har sendt hende en beskrivelse af deres fremtidige lejlighed i Wien:

»Din beskrivelse, min kære skat, giver mig overhovedet ikke lyst til en mand, der har været forlovet i fire år, og som ved optælling af værelserne glemmer soveværelset. Skulle jeg virkelig have tiltro til ham og binde mig til ham på ubestemt tid? Ak, du kan overhovedet ikke bruges til noget.« (15.6.1886)

Og så skal Freud endda finde sig i fra anden side at blive kritiseret for, at han vil seksualisere alt. Det var ikke Marthas erfaring. Freud er mærkeligt nok også blevet kritiseret for at negligere det tidlige forældre-barn-forhold, skønt hele hans forskning jo er baseret på dette forholds vigtighed. Freud deltog i sit første barns fødsel, hvad der vist har været ret usædvanligt på den tid, og til Minna sender han en strengt saglig rapport, der nødtørftigt dækker over en stor ømhed:

»Hun vejer 3.400 gram, hvad der er meget passende, ser frygtelig hæslig ud, sutter fra første øjeblik på sin højre hånd, virker ellers meget godmodig og opfører sig, som om hun virkelig føler sig hjemme. – Jeg er nu så træt, som om jeg selv havde præsteret det hele.« (16.10.1887)

Bemærkningen om hendes hæslige ydre må han dog allerede fem dage senere æde i sig igen i et brev til Minna:

»Hun er allerede blevet meget smukkere, nogen gange synes jeg faktisk ret smuk. Og fra mig har hun arvet en fast vilje, men desværre også et vist anlæg for næringsbekymringer.« (21.10.1887)

I et brev fra Martha til Minna fremgår det også, hvor kulret Freud var over sin førstefødte:

»Sigi vil hvert øjeblik rive hende ud af søvnen for at se, hvilke fremskridt hun nu har gjort, og jeg må altid forsvare hende med magt. Hele dyreriget må holde for med navne, som han giver det stakkels barn, hvoraf 'abe' er det mildeste.« (31.10.1887)

Sándor Ferenczi

Freuds korrespondance med sin ungarske elev og kollega Sándor Ferenczi foreligger nu i seks bind, der rækker fra 1908 til Ferenczis død i 1933. Brevene giver et indblik i psykoanalysens dramatiske historie – og viser, at psykoanalytikere privat langtfra altid mestrer de følelsspændinger, som de professionelt er eksperter i.

Ferenczi forelskede sig i en gift kvinde, Gizella, der var 10 år ældre end ham, og det så Freud ikke på med milde øjne. Værre blev det, da Ferenczi tog sin elskerindes datter Elma i analyse – og derpå forelskede sig i hende! Han kan hverken finde ud eller ind, mor og datter ved indbyrdes, at de begge er kæresten med den kloge analytiker, og moderen opfordrer såmænd sin datter til at tage ham, fordi hun med alderens indsigt ved, at hun ikke har en chance over for datterens erotiske tiltrækningssevne. Ferenczi er i syv sind og sender til sidst Elma i psykoanalyse hos hans faderskikkelse Freud for at få dennes råd. Imens indleder Ferenczi også en affære med Gizellas søster samt kysser flere af sine patienter – og dyrker prostituerede i en grad, så han går i konstant angst for at få syfilis. I brevene afslører han desuden en dyb homoseksuel binding til Freud, som han vil dele alt med, herunder sine mest intime analerotiske betroelser om, hvor meget han prutter om natten.

Freud er fortvivlet, dels over sin vens følelsesmæssige udskridning, dels over de skader, hans problemer kan volde for psykoanalysens anseelse, dersom de rygtes. Dramaet står på i otte år, før Ferenczi endelig giver Freud ret i, at det er bedst for alle parter, hvis han gifter sig med Gizella, der i mellemtiden er blevet skilt. Men han tør ikke fri til hende og beder Freud om at gøre det på sine vegne. Freud skriver derpå et overbevisende frierbrev, som han slutter med en både høflig og barsk ironi: »Jeg vil ikke være forbavset, om de retter Deres svar direkte til vores ven.« Gizella siger ja – og Ferenczi bliver verdens første universitetsprofessor i psykoanalyse. Hans studenter skulle bare vide, hvor dyrekøbt hans viden er om sindets og kønnets vildveje!

Ferenczis hårdt tiltrængte analyse hos Freud bliver afbrudt af verdenskrigen, idet Ferenczi indkaldes til hæren. Det samme bliver Freuds tre sønner, og Freud er fortvivlet over risikoen for at miste tre sønner i verdenskrigens blodbad – og over den absurde situation, at hans sønner nu skal skyde mod de af hans internationale venner og kollegaer, som er indkaldt til krigen på modpartens side. Flere af Freuds slægtninge blev dræbt, og det var med nød og næppe, at hans egne sønner overlevede: Martin blev såret af flere kugler, og Ernst kom ud for, at den gruppe på fem mand, som han havde levet og kæmpet med i fire måneder, blev ramt af en fuldt træffer. Ernst var den eneste overlevende.

Det er i Ferenczi-brevene, at vi får det klareste indblik i bruddene mellem Freud og nogle af de elever, der stod ham nærmest. Det er en myte, at Freud ikke kunne tåle, at hans elever var uenige med ham – med Alfred

Adler som eneste undtagelse, men Adler fjernede sig jo rigtignok også helt fra psykoanalysen. Men ellers skyldes de ofte meget smertelige brud, at mange af Freuds elever ikke kan tåle at være uenige med deres forbillede. Denne problematik blev indvarslet på et tidligt tidspunkt, nemlig da Freud i et brev til sin første elev C.G. Jung advarer denne mod hans pinagtige tilbøjelighed til forgudelse, for ophøjer man et menneske til Gud, vil man på et tidspunkt også have brug for at styrte det i afgrunden. Det vidste Freud fra Ødipus-kompleksets struktur, og han lovede Jung at gøre sit bedste for at være uegnet til forgudelse (15.11.1907).

Man skal ikke overse betydningen af, at det nok var højt begavede, men også uligevægtige mennesker, der flokkedes om Freud, hvilket naturligvis har sin egen logik: mange af pionererne interesserede sig for psykoanalysen i håb om at kunne lindre nogle af deres egne psykiske spændinger. De fleste havde alvorlige problemer med deres far, og derfor blev Freud i første omgang den gode faderskikkelse, de længtes efter, men for mange altså også den fader, de siden måtte gøre op med. Det sårede ofte Freud dybt, og så meget mere taknemlig er han, når hans elever og venner kan tåle uenigheden. Det kunne f.eks. den schweiziske psykoanalytiker Ludwig Binswanger, der fjernede sig ganske meget fra psykoanalysen og skabte sin egen mere filosofiske *daseins*-analyse, uden at den faglige uenighed gik ud over det personlige venskab. Det værdsatte Freud:

»Ganske modsat så mange andre har De ikke tilladt, at Deres intellektuelle udvikling, som De fjernede mere og mere fra min personlige indflydelse, også skulle ødelægge vores personlige forhold. De ved ikke, hvor velgørende en sådan finhed er for et menneske.« (11.1.1929)

En enkelt gang kommer Freud selv ind på, at mange af dem, der opsøger psykoanalysen professionelt, har meget personlige grunde til det, nemlig i et brev til Max Eitingon 25.3.1923. Her fremsætter han nogle overvejelser om forskellen på læreanalyse og egentlig psykoanalyse: man bør aldrig starte med en læreanalyse, for så er det sværere at slå bremserne i, hvis analysen når til det resultat, at analysanden er uegnet som psykoanalytiker. Man skal starte med en regulær psykoanalyse, og viser det sig så, at analysanden er egnet, kan man påbegynde en læreanalyse. Freud skelner altså skarpt mellem de to ting med netop denne begrundelse:

»Da det erfaringsmæssigt og naturligt er sådan, at mange patologiske mennesker trænger sig på for at blive psykoanalytikere, må vi ikke gøre det for svært for os selv at foretage en udvælgelse.«

Denne patologi slår igennem, da Freud i begyndelsen af 20'erne rammes af en livstruende kræftsygdom i kæben. To af hans nærmeste venner, Ferenczi og Otto Rank, begynder at udvikle teorier, der rammer Freud på det

ømmeste punkt: de forminsder betydningen af den infantile seksualitet, Rank ved at erstatte Ødipus-komplekset med fødselstraumet, Ferenczi ved at genoplive Freuds første forførelsesteori. Der ligger naturligvis her nogle alvorlige problemer, for hvis man ikke anerkender den barnlige seksualitet, sådan som den kulminerer i Ødipus-komplekset, kan man ikke gøre krav på at være psykoanalytiker – så lidt som man kan være astronom, hvis man benægter, at Måne-landingen har fundet sted.

For Freud findes der på netop dette tidspunkt af hans liv vigtigere ting end uenigheden med Rank og Ferenczi, f.eks. spørgsmålet om, hvor længe han endnu har at leve. Han orker næsten ikke at tage en videnskabelig uenighed op, mens Rank og Ferenczi har svært ved at leve med den. Og da Freud bliver opfordret til at tage stilling, sender han et rundbrev til komitémedlemmerne, hvor han skriver, at han foretrækker at »øve tilbageholdenhed og lade hver enkelt af jer følge sin egen vej«, samt understreger, at »fuldkommen overensstemmelse i alle videnskabelige detailspørgsmål og alle nyopdagede temaer overhovedet ikke er mulig og ikke engang ønskværdig blandt et halvt dusin mennesker af forskellig natur.« Og så tilføjer han ironisk:

»Dertil kommer yderligere en omstændighed, der ikke er jer ubekendt, og som gør mig særligt uegnet i rollen som en despotisk og altid vågen censor. Jeg har ikke nemt ved at føle mig ind på fremmede tankegange og må i reglen vente på, at jeg har fundet en tilknytning til dem på min egen snørklede måde. Hvis I altså hver gang I står over for en ny idé, ville vente, til jeg kan billige den, så løber I den fare at blive temmelig gamle i mellemtiden.« (15.1.1924)

Otto Rank gennemfører sit brud med Freud, men det sker under svære personlige omkostninger: han pådrager sig en manisk psykose. Ferenczi lancerer en ny behandlingsteknik: han lader i overføringsforholdet patienterne fornemme noget af den kærlighed, de har savnet som børn, og han går så vidt, at han udveksler kys og andre intime kærtegn med dem. Dette er Freud inderligt imod. Psykoanalytikere skal ikke forære patienterne, hvad de savner, men gøre dem skikket til selv at tilkæmpe sig det uden for konsultationsværelset. Desuden får Ferenczis nye teknik også andre advarselsslamper til at blinke hos Freud: også Ferenczi var nemlig kendt for tidligere at have dyrket sex med sine patienter. Var han nu ved at legitimere det som del af behandlingen? I første omgang vælger Freud at reagere muntert-ironisk:

»Jeg ser, at forskellen mellem os spidser sig til i en lille teknisk detalje, som nok fortjener en diskussion. De har ikke gjort nogen hemmelighed ud af, at De kysser Deres patienter og lader patienterne kysse Dem; det havde jeg også hørt fra mine egne patienter...

Nu er jeg bestemt ikke en af dem, der af snerpethed eller af hensyn til den borgerlige konvention ville fordømme små erotiske fornøjelser af denne art. Jeg ved også godt, at på Nibelungen-sangens tid var et kys en harmløs hilsen, der blev tilstået enhver gæst. Jeg er desuden af den opfattelse, at analyse også er mulig i Sovjetrusland, hvor der, hvad staten angår, er fuld seksuel frihed. Men det ændrer ikke ved den kendsgerning, at vi ikke bor i Rusland, og at kysset hos os betyder en umiskendelig erotisk intimitet. Vi har hidtil i vores teknik fastholdt den regel, at patienterne skulle nægtes erotiske tilfredsstillelser...

Forestil Dem nu, hvilke følger offentliggørelsen af Deres teknik vil have. Der findes ingen revolutionær, der ikke slås af marken af en endnu mere radikal. Så og så mange uafhængige tænkere på det tekniske område vil sige til sig selv: hvorfor standse ved et kys? Man vil da kunne opnå endnu mere, hvis man også begynder at 'gramse', hvad man jo ikke får børn af. Og så vil der komme nogle endnu modigere, som vil tage det videre skridt at kigge og vise frem, og snart vil vi i psykoanalysen have optaget hele repertoiret fra petting-parties med det resultat, at interessen for psykoanalyse vil forøges voldsomt hos både analytikere og analysander. Den nye forbundsfælle vil imidlertid nemt drage for megen personlig fordel af denne interesse, de yngre blandt vore kollegaer vil finde det vanskeligt at standse ved det punkt, de egentlig havde planlagt, og Godfather Ferenczi vil måske stirrende på den livlige scene, han har skabt, sige til sig selv: Måske burde jeg nok have indstillet den moderlige ømhed i min teknik før kysset.« (13.12.1931)

Ferenczi nøjes med lidt slukøret at forsikre Freud om, at hvad han kalder sin »aktive terapi« sandelig er »højst asketisk« og foregår i »en mild, passionsløs atmosfære.« (27.12.1931). Det er der nok flere end Freud, der har lidt svært ved at tro på.

Men det kommer aldrig til et egentligt brud mellem Freud og Ferenczi, som pådrager sig pernicios anæmi, en blodsygdom, der fører til mavekræft. Da Freud erfarer om vennens alvorlige sygdom, understreger han, at venskab er vigtigere end uenighed. I sit sidste brev til Ferenczi skriver han:

»Modsætningerne imellem os over Deres tekniske og teoretiske nykabelser kan vente, og vil måske kun kunne profitere af at blive lagt lidt til side. For mig er det vigtigere, at De genvinder Deres sundhed.« (2.4.1933)

Få uger senere dør Ferenczi.

Max Eitingon

Max Eitingon hører til de mindre kendte i kredsen omkring Freud, men var Freuds nærmeste ven blandt psykoanalytikerne. Han lærte psykoanalysen at kende på den legendariske universitetsklinikk Burghölzli i Zürich, og han var faktisk den første udenforstående fra den psykiatriske verden, der kontaktede Freud, idet han i januar 1907 ledsagede en patient til Wien, hvor han et par gange deltog i Freuds onsdagsmøder. Han er den eneste, som Freud kommer på fornavn med: på et tidspunkt tilskriver Freud ham *Lieber Max*, mens Eitingon ændrer sit *Sehr geehrter Herr Professor* til det mere fortrolige *Lieber Herr Professor*. Men dus bliver de ikke. Freud er kun dus med sine kollegaer i de breve, som er oversat fra engelsk til dansk, og hvor oversætteren ikke er opmærksom på, at »you« også kan betyde »De«. Det er en fejl, som nærmest virker blufærdighedskrænkende. Freud holdt på sin værdighed og lod ikke mange komme helt tæt på. Men flere gange nævner han over for Eitingon, at denne jo faktisk hører til hans familie, og i en kritisk periode af Eitingons liv understreger han det i denne knappe og definitive passus:

»Lad mig foreslå Dem, at vort hidtidige venskab, som vi har udstrakt til sønskab, vil vi håndhæve i den tid, der måtte forløbe til min livsende. Så sandt som De var den første, der kom til mig i min ensomhed, vil De vel også standhaftigt holde ud til det sidste.« (24.1.1922)

Over for Eitingon tør Freud endog røbe, at også han kender til de depressioner, der kan ramme skabende mennesker, når de er færdige med et stykke arbejde. Omkring årsskiftet 1920/21 fik han en langvarig depression efter at have fuldendt *Hinsides lystprincippet* og *Massepsykologi og jeg-analyse*. Han skriver, at han er »tungt forstømt i en af disse svingninger, som hos mig svarer til de såkaldte depressioner« (13.12.1920), og et halvt år efter er det ikke blevet bedre:

»Jeg har ganske vist opgivet en arbejdstime, men mærker ikke mindre tydeligt den både udefra og indefra motiverede »Grant« (østrigsk ord for »depression«). Den arme og en del gange korrigerede 'Massepsykologi' mishager mig f.eks. på det skrækkeligste. Modsig mig ikke.« (23.5.1921)

Det havde nu heller ikke hjulpet meget, om Eitingon havde modsagt ham. Da den ene af de to bøger bliver positivt modtaget, tillader Freud sig i sit slette lune en galgenhumoristisk bemærkning:

»For *Hinsides lystprincippet* er jeg blevet tilstrækkelig straffet, den er meget populær, bringer mig en masse skrivelser og lovord; jeg må have gjort noget meget dumt der.« (27.3.1921)

Det er ikke mindst i Eitingon-brevene, at vi får Freuds grufulde sygehistorie fortalt. I 1922 pådrager han sig en alvorlig kræftsygdom i kæben forårsaget af intensiv cigarrygning. Og skønt han omgås sine lidelser med stoisk ro, gør dens detaljer et stærkt indtryk, jo mere lakonisk de fortælles. Han gennemgår den ene kæbeoperation efter den anden i håb om at finde en protese, der passer; i perioder kan han ikke tygge, men kun spise suppe; han hører dårligt, har svært ved at tale, og kan kun gøre sig forståelig over for de nærmeste; han gennemgår hudtransplantationer og får ansigtslammelser – men fortsætter trods alle trængsler både sine analysetimer og sit videnskabelige arbejde. Hans tese om, at man gerne skal føle et fysisk eller psykisk ubehag som inspiration til arbejdet kommer virkelig til sin ret. På et tidspunkt rammes også Eitingon af en uforklarlig ansigtslammelse. Han tolker den som en trøstende identificering med Freud og måske som et forsøg på at lette hans lidelser ved at dele dem med ham. Men da Eitingon gerne vil besøge Freud, afvises han med denne kontante begrundelse:

»At tygge og sluge kan jeg godt klare, men min måde at spise på tåler ingen tilskuere. Jeg skriver alt dette til Dem, for det første fordi så ved De det, og for det andet for at spare Dem ulejligheden med at spørge, hvordan jeg har det. Jeg kan ikke modtage Dem herhjemme, for jeg har brug for meget pleje fra min kone, og som et jaloux barn kan jeg ikke dele hendes omhu med andre.« (22.3.1924)

Freud blev ved med at ryge, og skønt han kun havde foragt tilovers for USA, måtte han indse, at det dog er Amerika, vi kan takke for tobakken. Han beundrede verdenshistoriens store erobrere som Hannibal, der med sine elefanter besejrede de schweiziske alper, og Vilhelm Erobreren, der satte over den engelske kanal, men han havde vanskeligt ved at forsones sig med Christoffer Columbus. Bare han dog var blevet hjemme, så vi var sluppet for dette sjælløse, dollardyrkende land. Det eneste gode, der ifølge Freud er kommet fra USA, er tobakken!

Eitingon arrangerer nu en hel smuglerkæde for at skaffe Freud cubanske cigarer, som er det eneste, der dur. Man kunne ikke få ordentlige cigarer i Østrig på grund af verdenskrisen, og import af cigarer umuliggjordes af en høj toldmur, så Eitingon etablerer en illegal kurérkæde: når han kendte nogen, der skulle til Wien fra ligegyldigt hvilket mere vestligt land, fik de en kasse cigarer med. Det var i forbindelse med en sådan leverance, at en af Freuds elever lidt drilsk spurgte, hvordan men egentlig skulle tolke denne passion for cigarrygning, hvortil Freud udtalte de bevingede ord:

»Somme tider er en cigar bare en cigar!«

Men er den nu også »bare« det? I de perioder, hvor Freud ikke kan ryge på grund af kæbeproblemerne, klager han over, at han heller ikke kan arbejde. Og det gør ham så deprimeret, at han ikke føler grund til at beklage sig over sine hjerteproblemer, fordi de »dog åbner en udsigt til en ikke forsinket og ikke beklagelig afslutning.« Men i samme forbindelse udtrykker han en dyb og enkel taknemlighed for livet som det er:

»Hvis ikke det skyldtes ubehaget ved ikke at kunne arbejde, så ville jeg erklære mig selv for misundelsesværdig. At være blevet så gammel, at opleve så megen kærlighed i familie og blandt venner, så megen forventning om sejr for et så risikabelt foretagende, om ikke ligefrem sejren selv: hvem har nogen sinde oplevet noget tilsvarende!« (19.3.1926)

Freud lagde aldrig skjul på, at hans binding til sine mandlige kollegaer naturligvis også rummede et sublimeret homoseksuelt element. Det undgår man ikke at tænke på i yderst konkrete billeder, da Eitingon med en opsigtsvækkende formulering ærgrer sig over, at han ikke kan ryge cigaren for Freud, når Freud nu ikke selv kan ryge den (23.11.1926). Sådan kan også psykoanalytikere komme til at tale over sig!

Taler Freud mon også over sig, når han skriver til Eitingon, at det nu er lykkedes ham at erhverve nogle »små hollænderinder« på legal vis (8.2.1931). Udtrykket dækker helt klart ikke over mindreårige hollandske piger. Og ganske vist er en cigar jo hunkøn på tysk, men alligevel: en cigar er ikke altid en cigar.

Freud mister aldrig sin dybt lakoniske, *understatede* humor, heller ikke omkring sin sygdom. På et tidspunkt er der en knoglesplint, der skal komme frem af sig selv, før den kan fjernes i forbindelse med indsætningen af en ny protese, og til Eitingon skriver han i den anledning

»Som en sulten hund venter jeg på den knogle, der er stillet mig i udsigt, – men med den forskel, at det er en af mine egne knogler.« (19.12.1938)

Et beslægtet makabert-ironisk billede bruger Freud i et brev til Minna, da han som 82-årig olding må flygte til London med hele sin familie efter nazisternes indtog i Wien:

»Man siger, at når ræven sidder fast i en fælde med det ene ben, så bider den dette ben af og halter bort på tre ben Vi vil følge rævens eksempel og forhåbentlig snart komme fri, om end haltende.« (20.5.1938)

Da Freud året efter døde, havde han på forhånd besluttet, at hans aske skulle opbevares i den antikke græske vase, som prinsesse Marie Bonaparte havde foræret ham på hans 75-års fødselsdag. Hun havde i sin tid opsøgt ham i psykoanalytisk øjemed, fordi hun trods mange eksperimenter med skiftende elskere ikke kunne få orgasme. Men hun kunne hverken hjælpes af Freud eller af den kirurg, der forsøgte at flytte hendes klitoris til et mere strategisk rigtigt sted. Hun elskede Freud med den store hengivenhed, som alle, der kom i berøring med ham, syntes at have følt – også de, der til sidst måtte reagere ved på ny at frigøre sig fra denne binding.

Da Marie Bonaparte overværede, at Freuds aske blev hældt i hendes vase, gætter jeg på, at han i døden endelig skænkede hende den stille og dybe orgasme, som hun hele sit liv havde jagtet forgæves.

Somme tider er en vase nemlig heller ikke bare en vase.